

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НАСЕЛЕННЯ ПІВДЕННО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ (20 – 30 рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

Стаття присвячена дослідженню трансформації весільної обрядовості населення південно-східного Поділля 20 – 30 років ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Ключові слова: весільний обряд, трансформація, традиційна обрядовість, народна культура.

У статті автор ставить завдання простежити розвиток весільної обрядовості південно-східного Поділля, її трансформацію у період 20 – 30 років ХХ ст. – ХХІ століття.

Активізація регіональних досліджень в етнології передбачає вивчення етнокультурної специфіки різних етнографічних зон. У цьому зв'язку великий інтерес становить дослідження регіональної специфіки весільної обрядовості Поділля.

Використання польових матеріалів, записаних автором у період 2002 – 2007 роки у селах Вінницької та Хмельницької областей у поєднанні з матеріалами наукової літератури дає можливість визначити шляхом порівнянь ступінь трансформації весільних обрядів досліджуваного регіону. Впродовж ХХ ст. весільна обрядовість зазнає трансформації: втрачаються складові, з'являються інновації. Соціальні перетворення, глобалізація суспільства, відбиваються на традиційній обрядовості, традиційному світогляді. Тому для сучасних дослідників є актуальним дослідження стійкості та змін у різних явищах народної культури, і зокрема, у сфері сімейної обрядовості.

Питанням трансформації весільної обрядовості, зокрема, радянських часів, присвячені монографії В.Борисенко "Нова весільна обрядовість в сучасному селі (На матеріалах південно-східних районів України"¹, Н.Здоровеги "Нариси народної весільної обрядовості на Україні"². Зокрема, у цих працях розглядаються питання поєднання традиційного і нового у весільній обрядовості, впливу соціально-економічних чинників на зміни традицій. У аспекті нашого дослідження особливий інтерес становить праця В.Борисенко "Весільні звичаї та обряди на Україні (Історико-етнографічне дослідження)"³. На узагальненні широкого матеріалу з весільної обрядовості українців автор зробила висновок, що незважаючи на трансформацію, скорочення обрядів в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., структура весілля лишилась традиційною.

"Трансформація весільного обряду, – слушно зауважує американський дослідник Вільям Нолл, – почалась ще у 20 – 30 роки ХХ ст. Збідніння села в процесі колективізації призвело до скорочення і, навіть до зникнення деяких ритуалів... Особливо це торкнулося весільної послідовності, яка до колективізації відзначалася ретельно розробленими ритуалами, звичаями і тривала 4 – 7 днів. У першу чергу, збідніння та скорочення весілля відбувалося через зниження добробуту селян. Розмір і рівень весілля вимірювався частково кількістю запрошених людей, а це, в свою чергу, визначалося кількістю запрошених хат"⁴.

Характерними для 20 – 30- х років ХХ століття є так звані "червоні весілля", які організовувалися на Україні комсомольськими осередками, і які мали на меті підірвати і зовсім

знешкодити церковницький вплив. Дослідники зазначають, що їх відірваність від вироблених віками традицій, відмежування "від усього, що було створено народом у весільних традиційних звичаях", стала причиною швидкого зникнення⁵.

Вінчання до 1920-х років, як один з обов'язкових елементів весільного обряду, припинив своє існування у зв'язку з нищенням та руйнацією церков: "значний відсоток церков було знищено на початку 30-х років паралельно із проведенням колективізації"⁴. Зі слів Бучковської Н.Ф., мешканки с. Буша Ямпільського району Вінницької області, дізнаємося, що в 1937 році церкву в селі було закрито, а в 1941 – 1942 роках німці відкрили церкву і дозволили вінчатися. Після приходу радянських військ в село, церкву знову закрили⁶.

Весільні обряди та звичаї українців дають широке уявлення про етичні та естетичні погляди народу, різноманітні аспекти його життєдіяльності. Весільний ритуал позначений у часі динамікою. Проте нові історичні та соціальні реалії 30-х – 40-х років (голодомор 32 – 33 рр., Друга Світова Війна) вплинули на тривалість святкування весілля, випадання його окремих структурних та обрядових елементів, змінювали одяг, святкові страви. Мельник М.В., жителька с. Брідок Теплицького району Вінницької області, розповіла: "Прийшов у трицять другому році один хлопець до моєї сестри свататись, один...сів на лавці. На столі стояла редька, то й він попросив у тата, щоб той йому трошки врізав тої редьки. Отаке було сватання. Ніяких рушників"⁷.

Лише у повоєнний час починається відродження кращих звичаїв народу. Простежується відновлення, хоч і в трансформованому вигляді, переважної більшості складових обряду: змовини поєднуються зі сватанням, випікання короваю, дівич-вечора, власне весілля, понеділкування, або циганщини, та "свати". Наприклад: "дівич-вечір, влаштовується нерідко в клубі. Тут дівчата в'ють гільце, танцюють. Потім відбувається концерт художньої самодіяльності".

Весільний обряд 1970-х – 80-х років помітно зазнав впливу радянської культурної системи. Так, в 70-х роках ХХ ст. зафіксовано цікавий звичай, учасниками якого були батьки автора. На знак пошани голови сільської ради, свахи обох родин перед розписом молодих співали:

Ой, ти голово, батьку наш,
Вийди з книжкою протів нас,
Будеш книжечку читати,
Протів нашого дитяти.

Даний період характеризується недотриманням усталених норм проведення весілля, а саме – перенесення весілля з неділі на суботу, що на думку Горбатюк М.А. є недопустимим: "Раніше весілля робили тільки в неділю, якщо дівка йде в інший день заміж, то казали, що це вона прогуляла неділю! Не достойна неділі, чи не хватило неділі. А є таке що задумали женитися, а тут вже піст великий має бути – нема коли, то в середу роблять весілля. А в середу, вже й тих пісень не таких співають, бо це вже прогуляла невіста неділю"⁸.

Регулярні введення "сухих законів" призвело до обмеження вживання алкогольних напоїв державного та домашнього виробництва. Проте ця заборона суттєво не вплинула на хід святкування сільських весілля. Зокрема в с. Брідок, Теплицького району, Вінницької області в місцевому магазині брали "на прокат" кілька ящиків державної горілки, які показово стояли на весільному подвір'ї, а самогонку розливали в пляшки з-під купованої горілки, і подавали до весільного столу. Після закінчення святкування весілля горілку "на прокат" повертали в магазин⁹.

Весілля періоду 1980-х – 90-х років до початку ХХІ століття втратило традиційні елементи. Сучасний весільний ритуал є значно скороченим. Так, "випав" обряд випікання короваю – коровай вже замовляють у пекарні. Запрошення весільних гостей здійснюється спеціальними листівками, а не випічкою (калачем, чи шишкою).

Таким чином, весільний обряд у селах сучасного Поділля зазнав значних змін в порівнянні із традиційним. До 40-х років ХХ ст. ритуальна композиція весілля складалась у наступну схему: "запити", – "сватання" – "заручини", – "оглядини" – "запросини" – "коровай" – "гільце" – "викуп молоді" – "зустріч зятя" – "вінчання" – "обід у молодого" – "обід у молоді" – "покривання" – "виїзд до свекрухи" – "скриня" – "розвішування приданого".

Отже, вивчення весільної обрядовості показало: традиційна структура весілля зберігалась до 30-х – 40-х років ХХ ст.; окремі зміни відбувалися з 40-х – до кінця 80-х років (злиття змовин із сватанням); з 90-х років відбулося помітне скорочення структурно-функціональних компонентів у весільній обрядовості (напр., сватання), з поч. ХХІ ст. – зміна атрибутики – заміна калача на листівку при запросинах тощо; окремі частини обрядів зараз вважаються необов'язковими, а інколи виконуються більше як розваги ("циганщина").

Проте, незважаючи на ряд історичних та соціальних умов, у сучасній весільній обрядовості до сьогодні збережені найважливіші атрибути шлюбно-правової санкції: весільне дерево – гільце, коровай, кожух, хліб, калачі. До 70-х р. ХХ ст. у весільному ритуалі села, під час обрядових дій, пов'язаних з символічним доланням перешкод, обов'язково функціонували предмети хатнього простору – поріг, покуть, стіл. До сьогодні використовуються на весіллі ритуальні предмети, що виконують ізолюючу та маркувальну функції: рушники, хустка (в обрядодіях ведення молодого та молодої, пов'язування сватів та боярина).

Вивчення трансформації весільної обрядовості як частини народної культури дозволить проникнути у духовну спадщину минулого, світогляд наших пращурів, які надавали весільному обрядові глибокого символічного значення, щоб захистити майбутнє своїх нащадків.

¹ Борисенко В.К. Нова весільна обрядовість в сучасному селі. (На матеріалах південно-східних районів України). – К., 1979. – С.180.

² Здоровега Н.І. Нариси народної весільної обрядовості на Україні. – К., 1974. – 256 с.

³ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди на Україні". – К., 1988, – 202 с.

⁴ Нолл, Вільям. Трансформація громадянського суспільства. Усна історія селянської культури 1920 – 30 років. Центр досліджень усної історії та культури. Родовід. – К., 1999. – С.399, 271.

⁵ Весілля. [Збірник] У 2-х кн. Кн. 2. К., 1970. – С.52, 53.

⁶ Запис автора 24. 07. 2007 р. від Бучковської Ніни Федорівни 1938 р. н., мешканки с. Буша Ямпільського району Вінницької області.

⁷ Запис автора 2. 06. 2002 р. від Мельник Марії Василівни 1925 р. н.. мешканки с. Брідок Теплицького району Вінницької області.

⁸ Запис автора 23. 06. 2007 р. від Горбатюк Марії Артемівни 1931 р. н., жительки с. Митинці Красилівського району Хмельницької області.

⁹ Запис автора 10. 08. 2005 р. від Пилипака Анатолія Івановича 1955 р. н., жителя с. Брідок Теплицького району Вінницької області.

Статья посвящена исследованию трансформации свадебной обрядности населения юго-восточного Подолья 20 – 30 гг. XX ст. – XXI ст.

Ключевые слова: свадебный обряд, трансформация, традиционный обряд, народная культура.

The paper studies the transformation investigation of wedding rite of south-east Podylla population since 1920 – 30ies till beginning of XXI century.

Key words: wedding rite, transformation, traditional rite, national culture.